

ΔΟΡΥΦΟΡΟΣ

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

τεύχος Η' Μάιος 2004

"Πρόληψη για κάθε νόσο, είναι ή παιδεία".

ΠΑΙΔΕΙΑ

(ο αντικειμενικός σκοπός της παιδείας – προτάσεις)

Τό νά μιλήσει κανείς γιά τήν παιδεία εἶναι ἓνα πολύ δύσκολο ἐγχείρημα. Εἶναι ἴσως ἡ πιό πολυσυζητημένη καί ταλαιπωρημένη ἐννοια. Τί εἶναι παιδεία; Εἶναι κάτι ὑποκειμενικό ἢ κάτι ποῦ ὀρίζεται; Ἡ παιδεία εἶναι μία προσωπική ὁλοκλήρωση λέει ὁ Ε. Λεμπέσης¹ καί θά συμφωνήσω ἀπόλυτα. *«Εἶναι αὐτάρκεια πνεύματος, ἀνεση καί πλοῦτος ψυχῆς, εὐρύς καί ὑπερκερωτικός ἐλιγμός στό χῶρο τῆς δράσης, ψυχραιμία κινήσεως καί ἥθος, πού πηγάζει ἀπό τό γεγονός ὅτι πάντοτε οἱ πράξεις ἀνάγονται καί ἀποβλέπουν στήν ἄρση καί τήν πρόοδο τῶν πολλῶν.»*² Ἡ Παιδεία κατ' ἄλλους εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς γνώσης. Ποιάς γνώσης ὁμως; Ὁ Ἀριστοτέλης, στά «Πολιτικά» ἐρωτᾷ καί ἀπαντᾷ *«Ποιά γνώση ἔχει τήν πιό μεγάλη ἀξία, αὕτη πού ὁδηγεῖ στά χρήσιμα καί ἀναγκαῖα, στά περιττά ἢ αὕτη πού ὁδηγεῖ στήν ἀρετή;»*. Γιά τόν Πλάτων εἶναι ἡ κατάκτηση τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ: *«...Στόν κόσμο τῆς νοήσεως τήν τελευταία καί ἀνώτατη θέση κατέχει ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ὁποία ἔνεκα τούτου μετὰ δυσκολίας καθορᾶται? ὅταν ὁμως τήν δεῖ κανείς, δέν μπορεῖ νά μή συμπεράνει, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ αἰτία παντός ἐν γένει ἐν τῷ σύμπαντι καλοῦ καί ὡραίου, διότι καί στόν ὁρατό κόσμο αὕτη γεννᾷ καί τό φῶς καί τήν πηγὴ τοῦ φωτός, τόν ἥλιο, καί στόν νοητό κόσμο εἶναι αὕτη ἡ δέσποινα, πού παρέχει τήν ἀλήθεια καί τήν νόηση? καί ὅτι πρὸς αὐτήν πρέπει νά ἀποβλέπει ἐκεῖνος, πού θέλει ὀρθῶς καί μέ φρόνηση νά κυβερνήσει καί τόν ἰδιωτικό καί τόν δημόσιο αὐτοῦ βίον.»*³ Ἀπαραίτητη προϋπόθεση στήν πολιτεία τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, νά φιλοσοφοῦν οἱ κυβερνήτες ἢ νά κυβερνοῦν οἱ φιλόσοφοι. Ἡ φιλοσοφία εἶναι μία κατάσταση πρὸς τήν ἀπόκτηση τῆς σοφίας –παιδείας. Ὅλοι οἱ μεγάλοι διανοητές συμφωνοῦν στό ὅτι ἡ διακυβέρνηση μίας πολιτείας εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν παιδεία.

Ποιά εἶναι τὰ ὀφέλη ἀπό τήν ἀπόκτηση τῆς παιδείας; Γιά τόν φιλόσοφο εἶναι ἡ εὐδαιμονία.⁴ Εἶναι ἡ θέαση πραγμάτων ἀγνώστων στούς μή παιδευμένους (ἀλληγορία τοῦ σπηλαίου τοῦ Πλάτωνος Ζ' βιβλίο τῆς «Πολιτείας»). Εἶναι ἡ δημιουργία σκεπτόμενων, ἀφυπνισμένων ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἔχοντας ἀποβάλλει τίς μικρότητες καί ἔχοντας ξεφύγει ἀπό τήν καθημερινότητα, ἀφιερώνονται στήν πρόοδο τόν πολιτισμό καί τό εὖ ζῆν τῆς ἀνθρωπότητας. Εἶναι ἡ ἱκανότητά του νά μπορεῖς νά διάκρίνεις τὰ πράγματα στήν πραγματική τους διάσταση.

«Βλακώδης ἡ μοντέρνα ὀπτική διαπαιδαγώγηση, ἡ ὁποία πραγματικά, ἀνακαλύπτει θαυμάσια τεχνάσματα (τρύκ) γιά νά διδάξει χωρίς κόπο καί νά δώσει ἔτσι στό παιδί, πού τό ὑποβιβάζει στό ρόλο τοῦ δελτίου πληροφοριῶν, ἓνα φορτίο ἀπό γνώσεις, ἀντί νά τοῦ σφυρηλατήσῃ ἓνα στυλ – καί ἐπομένως, μία ψυχὴ... Σήμερα μορφώνουν, ἀλλά δέν διαπαιδαγωγοῦν πιά.» ANTOINE DE SAINT - EXUPERY

Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῆς παιδείας μέ τήν ἐξειδίκευση; Στίς μέρες μας συνηθίζεται νά συγχέονται αὐτές οἱ δύο ἐννοιες. Κατά τήν γνώμη μου αὐτές ἀπέχουν παρασάγγας. Ἡ παιδεία εἶναι ἀέναντος προσπάθεια βελτίωσης. Μακριά ἀπό κάθε ἐννοια ἐξειδίκευσης, ἰδιαίτερα ὅταν αὕτη ἀπαιτεῖ τήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν διεύρυνση τοῦ πνεύματός του, μετατρέποντας τόν σέ παραγωγική μονάδα, καί πολύ κοντά στήν φιλοσοφική ἀναζήτησή του «πῶς πρέπει νά ζήσει ὁ ἀνθρώπος καί πῶς ἀποκτᾶται ἡ εὐδαιμονία». Ὅταν τό βάρος τῆς παρεχόμενης παιδείας σήμερα δίνεται στήν ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση καί ὄχι πρωτίστως στήν δημιουργία σωστής

αντίληψης καί ἡθους, τότε τό φαινόμενο ἀνήθικων ἐπαγγελματιῶν (διαφθοράς) δέν πρέπει νά μᾶς κάνει ἐντύπωση. Ἡ ἐξειδίκευση πρέπει νά ἐπεται τῆς παιδείας καί ὄχι νά συγχέεται μέ αὐτήν ὡς εἴθισται στίς μέρες μας. Δέν κατακρίνω τήν ἐξειδίκευση ὡς ἔννοια. Κατακρίνω τήν ἐφαρμογή της στίς μέρες μας. Καί εἶναι τέτοια αὕτη, πού τήν ἔχει ἀναγάγει σέ κινητήρια δύναμη τῆς παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικῆς οἰκονομίας καί ὡς τέτοια χρησιμοποιοῦν καί χρησιμοποιεῖται ἀπό τίς κομμουνιστικές κοινωνίες. Δέν εἶναι λίγοι αὐτοί πού θεωροῦν τόν «σημερινό καπιταλισμό ὡς μία πρώτη φάση νέου σκοταδισμού»⁵

«Οἱ δύο λύσεις, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες μας ζητοῦν σήμερα νά διαλέξουμε, μοι φαίνονται ἐξίσου ἀπαράδεχτες. Ὁ καπιταλισμός, ἐξαιτίας τῆς ἀπάνθρωπης ἀδιαφορίας του γιά τά παθήματα τῆς μάζας, ὁ κομμουνισμός, ἐξαιτίας τοῦ μαρξιστικοῦ δογματισμοῦ καί τῆς περιφρόνησής του γιά τήν πνευματική ἐλευθερία... Naί πρέπει νά δημιουργήσουμε κάτι καινούριο, ὅπως ἀκριβῶς κάνουν οἱ σοφοί ὅταν βρίσκονται μπροστά σέ ἀδιέξοδο.» JEAN ROSTAND

Εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ προηγούμενη κυβέρνηση (δέν γνωρίζω τίς προθέσεις τῆς σημερινῆς) σκόπευε τήν ἐνοποίηση τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί Ὁργανισμῶν μέ τό Ὑπουργεῖο Ἑργασίας;

Ἡ σημασία τῆς παιδείας δύναται νά φανεῖ διὰ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς ἐλλείψεώς της. Τά τεράστια κοινωνικά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ὁ σημερινός κόσμος μέ τήν ἀναξιοκρατία, τήν κοινωνική ἀδικία, τήν διαφθορά καί τήν πολιτιστική παρακμή, ὀφείλονται στήν ἔλλειψη παιδείας. Οὐκ ὀλίγοι εἶναι οἱ φιλόσοφοι στό παρελθόν οἱ ὁποῖοι ἀσχολήθηκαν μέ τήν ἰδανική πολιτεία καί μᾶς παρέχουν τίς τεκμηριωμένες θεωρίες τους, οἱ ὁποῖες ἐνῶ εἶναι πολύ εὐκόλα προσβάσιμες, ἐντούτοις παραμένουν στίς βιβλιοθήκες νά σκονίζονται. Τήν ὑπαρξη τούς ἀγνοοῦν ἀκόμη καί οἱ «μορφωμένοι» (ἢ ἀδιαφοροῦν).

Ὁ Πλάτων στήν «Πολιτεία» μιλάει γιά τήν ἀδικία καί τίς συνέπειές της σέ μία πολιτεία (πράγμα πού σύμφωνα μέ τόν ὁρισμό τῆς παιδείας ἀπό τόν Πλάτων καί τόν Λεμπέση, ὅπως δόθηκαν παραπάνω, δέν δύναται νά ὑπάρχει στόν παιδευμένο): *«Φαίνεται λοιπόν πῶς τέτοια εἶναι ἡ δύναμή της (ἀδικία), πού ὅπου κι ἄν παρουσιαστεῖ, εἴτε σέ κάποια πόλη εἴτε σέ ἔθνος ἢ στρατό εἴτε ὅπουδήποτε ἄλλου, ἀρχικά τό καθιστά ἀδύνατο νά δράσει αὐτό τό ἴδιο, γιατί θά ἔχει ἐξεγέρσεις καί ἐσωτερικές διαφωνίες, καί ἀκόμα τό κάνει ἐχθρό του ἑαυτοῦ του καί κάθε ἀντιθέτου καί τοῦ δικαίου.»*⁶

Στήν σημερινή ἐλληνική πραγματικότητα: *«Ἡ ἐνίσχυση τῶν φαινομένων τῆς ἀνάξιοκρατίας, τῆς ἡμετεροκρατίας καί τοῦ ρουσφετιοῦ ἐνισχύει τά προβλήματα ἀνισότητος στήν κοινωνία μας καί συχνά ὁδηγεῖ στήν καταρράκωση τῆς ἀξιοπρέπειας τῶν νέων. Ἡ διάσπαση ἀνάμεσα στίς ἀξίες καί τά ἰδανικά ἀπό τή μία στήν πλήρη κοινωνική πραγματικότητα ἀπό τήν ἄλλη. Ἡ διάσπαση λόγων καί πράξεων. Ἡ ἀδυναμία νά πραγματώσει τά ὄνειρα καί τίς προσδοκίες τους. Ἡ καταπίεση καί ἡ ἀνελευθερία πού δημιουργεῖ ὁ ἐξοντωτικός ρυθμός ζωῆς γιά νά πάρουν μία θέση κάτω ἀπό τόν ἥλιο. Ταυτόχρονα, ἡ ἔλλειψη μέσων καί ἐυκαιριῶν γιά ὑγιή ἀπασχόληση καί ψυχαγωγία, οἱ ἄνισες ἐυκαιρίες στή μόρφωση καί τή δουλειά. Ἡ ἀνεργία καί ἡ ἀνάγκη νά ἐπιβεβαιώνουν συνεχῶς τήν «καταλληλότητά» τους. Ὅλοι αὐτοί εἶναι παράγοντες πού ὁδηγοῦν στήν παραίτηση τῶν νέων ἀπό τήν ἐνεργό συμμετοχή καί τό κοινωνικό γίνεσθαι. Ποῦ ὁδηγοῦν μερίδα τῶν νέων στή περιθωριοποίηση καί στήν «παραβατική» συμπεριφορά.»*⁷

Διὰ τῶν παραπάνω ἐξάγεται τό συμπέρασμα τῆς ἐλλείψεως παιδείας ἀπό τούς κυβερνήτες μας, οἱ ὁποῖοι φέρουν τό μέγιστό της εὐθύνης. Εἶναι ὅμως εὐθύνη μόνο τῶν κυβερνητῶν; Ὁχι. Εἶναι ἐπίσης εὐθύνη καί τῶν πολιτῶν. Ὅταν οἱ ἴδιοι δέν φροντίζουν γιά τήν παιδεία τους, ὅταν ἐπαφύονται σέ ἕναν αὐτάρεσκο ἐφησυχασμό, ὅταν προτιμοῦν τά εὐκόλα σχήματα ἀπό τόν κόπο τῆς ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας (ἄ-λήθη), τότε τά φαινόμενα τῆς κακῆς διαχείρισης καί τῆς ἀπαιδευσιάς τῶν κυβερνητῶν θά συνεχίζονται ἐπ' ἀόριστον. Ὁ Θουκυδίδης χαρακτηριστικά εἶχε πεῖ: *«...τέτοια εἶναι ἡ*

ἀδιαφορία τῶν πολλῶν πού δέν κοπιάζουν γιά νά ἐξακριβώσουν τήν ἀλήθεια, ἀλλά προτιμοῦν τά εὐκόλα σχήματα».

«Οἱ ἐπαναλαμβανόμενες προσωπικές ὁλοκληρώσεις, δηλαδή ἡ παιδεία ὡς ἀτομικός μόχθος, ἄθλος καί γέρας, ὅπως περνᾷ μέσα ἀπό τό φίλτρο κάθε προσώπου, ἀποτελοῦν τίς ψηφίδες τῆς γενικῆς ὁλοκλήρωσης. Συνιστοῦν τήν πνευματική ἄνοδο τοῦ ἔθνους, τήν προσωπική, ἀλλά καί τήν γενική ἐνότητα τῆς ζωῆς. Αὕτῃ ἡ τελευταία, δέν εἶναι ἓνας πολυάνθρωπος ὄγκος (οὔτε ἓνας κυλός) ἀλλά μία κατάσταση πού νευρώνεται ἀπό τήν πολυφωνία καί τήν δημιουργική ἔνταση. Ἡ παιδεία ὡς κορυφαία ἐθνική ὑπόθεση, ὁδηγεῖ στήν κοινωνία τῶν προσώπων.»⁸

«Στήν πλατωνική πολιτεία σημαντικότερο ρόλο ἔπαιζαν καί ἡ παιδεία μαζί μέ τήν ἀξιοκρατία. Πρόκειται γιά ἔννοιες ἡ σημασία τῶν ὁποίων βρίσκεται στίς μέρες μας σχεδόν μόνο στά...λεξικά (τή γενική εἰκόνα δέν τήν ἀλλάζουν μεμονωμένα μέτρα ὅπως λ.χ. ἡ ἴδρυση τοῦ ΑΣΕΠ, ἐνός ὀργάνου πού ἀποσκοπεῖ στό νά διασφαλιστεῖ ἡ ἀξιοκρατία). Εἶναι ὅμως εὐνόητο ὅτι ἓνα κράτος πού παραμελεῖ τήν παιδεία καί ἀπαξιώνει τήν ἀξιοκρατία εἶναι καταδικασμένο σέ παρακμή.»⁹

Ἐδῶ θά προσθέσω μία φράση τοῦ Gustav le Bon: «Ἡ παιδεία πού παρέχεται στήν νεότητά μίας χώρας ἐπιτρέπει κάπως τήν πρόβλεψη τῶν πεπρωμένων τῆς χώρας αὐτῆς.»

Στά παραπάνω ἀποσπάσματα περιέχεται συμπεκνωμένη ἡ ἐπιχειρηματολογία τῆς προσφοράς τῆς παιδείας πρῶτα στόν ἄνθρωπο καί κατ' ἐπέκταση στήν πολιτεία.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Προτείνω πρῶτα ἀπ' ὅλα τήν ἀποδέσμευση τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀπό τόν Θρησκευτικό δογματισμό, τόν προσανατολισμό τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος στήν δημιουργία σκεπτόμενων ἀνθρώπων. Τήν συνειδητοποίηση τῶν διδασκάλων ὅτι ἀσκοῦν λειτουργήματα καί ὄχι ἐπάγγελμα, μέ σκοπό τήν ἐξάλειψη τῆς παραπαιδείας καί πιό σημαντικό της δημοσιοὑπαλληλικῆς καί καριερίστικης νοοτροπίας, πού βλάπτουν τήν παιδεία. Τήν εἰσαγωγή σέ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης (καί ἀναβάθμιση στίς ἤδη ὑπάρχουσες) μαθημάτων ὅπως ἡ φιλοσοφία καί ἡ ἱστορία, τά ὁποία κατά τήν γνώμη μου εἶναι καί τά σημαντικότερα: «Ὁ λαός πού μελετᾷ καί γνωρίζει τήν ἱστορία τοῦ κρίνει σχεδόν πάντοτε ἀσφαλέστερα καί ὀρθότερα γιά τό παρόν του, γιά τίς προϋποθέσεις τῆς προόδου του καί γιά τό μέλλον του.» ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΓΚΙΖΟ. Τήν κατάργηση τῆς διδασκαλίας (μέ τόν τρόπο πού διδάσκονται σήμερα) τῶν θρησκευτικῶν καί ἄλλων δογμάτων, καί τήν καθαρὰ ἐγκυκλοπαιδική τους προσέγγιση.

Τήν ἔμφαση στά μαθήματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μέ τρόπο τέτοιο πού νά μὴν γίνονται μισητά ἀπό τούς μαθητές, τήν ἀνάδειξη τῆς σημασίας καί τῆς οὐσίας τους. Τήν ἐπαναφορά τοῦ πολυτονικοῦ συστήματος τό ὁποῖο προσφέρει εὐκολότερη ἐτυμολογική ἐρμηνεία τῆς γλώσσας καί ἀναδεικνύει τόν τεράστιο πλοῦτο της. Ἡ Ἑλληνική γλώσσα εἶναι ἐξόχως εὐπροσάρμοστη καί ἀπαράμιλλη στήν ἀπόδοση λεπτῶν νοηματικῶν ἀποχρώσεων. *Εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ποιοτικῆς λογοτεχνίας, τῆς φιλοσοφίας καί τῆς θεολογίας, ἀλλά καί τῶν μαθηματικῶν, τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας.* Προτείνω τήν εὐχέρεια, στούς καθηγητές, διδασκαλίας ὕλης πέραν τῆς καθορισμένης, ὅταν αὐτοί κρίνουν ὅτι αὐτό βοηθᾷ στήν διδασκαλία. Συστηματική διδασκαλία τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος καί τῆς «Ἀθηναίων Πολιτείας» τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ Ἀριστοτέλης προσδιόριζε τήν ἔννοια τοῦ «μορφωμένου ἀνθρώπου» στή βάση τῆς πολιτικῆς τοῦ συμμετοχῆς, τῆς ἠθικῆς του προσωπικότητας καί τῆς δημιουργικῆς ἱκανότητάς του¹⁰. Ἀποκομματικοποίηση τῆς Παιδείας τόσο σέ ἐπίπεδο πολιτικό, ἀλλά περισσότερο στήν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση. Ἐμφαση στήν σωστή διδασκαλία τῆς μουσικῆς. «... ἡ μουσική ἔχει τήν δύναμη νά διαμορφώνει κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ἦθος τῆς ψυχῆς. Ἀν λοιπόν μπορεῖ νά το πετυχαίνει, σημαίνει ὅτι πρέπει νά οδηγούμε καί νά μορφώνουμε τούς νέους μ' αὐτήν.» (Ἀριστοτέλης).

Διδασκαλία τοῦ πολύ σημαντικοῦ μαθήματος τῆς κοινωνιολογίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Ἡ ἐρώτηση «ποιός χρειάζεται τὰ ἑλληνικά» δέν εἶναι κλασικιστική ἔπαρση ἢ ἀπελπισία ἀλλά μᾶλλον ἐντολή γιά αὐτογνωσία καί συνειδητή ἐξερεύνηση τῆς θέσης μας στήν ἱστορία καί τόν πολιτισμό – τῆς συμμετοχῆς μας στίς πολιτιστικές ἀξίες. Καθ' ὅσον μέ ἀφορᾷ, στήν ἐρώτηση «ποιός χρειάζεται τὰ ἑλληνικά», θά ἀπαντοῦσα: δέν μπορούμε νά πορευτοῦμε χωρίς αὐτά.» SIMON GOLDHILL «Ποιός χρειάζεται τούς Ἕλληνες; » σέλ. 504 ἐκδόσεις ΕΝΑΛΙΟΣ.

"Πρόληψη γιά κάθε νόσο, εἶναι ἡ παιδεία".

1. Από το βιβλίο «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΜΑΖΑ ΚΑΙ Η ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΚΩΝ ΕΝ Τῷ ΣΥΓΧΡΟΝῳ ΒΙῳ» εκδόσεις ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΑΘΗΝΑ 2002
 2. Ἀπό τό ἴδιο σέλ. 15 (εἰσαγωγή Παναγιώτης Φωτέας)
 3. Ἀπό τήν «ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑ» Πλάτωνος βιβλίο Ζ' σέλ. 47 Μετάφραση Γιάννη Γρυπάρη
 4. Ἡ Εὐδαιμονία στήν ἑλληνική μυθολογία εἶναι ἡ μητέρα τῆς Ἐλευθερίας, Εὐταξίας, Καλοκαγαθίας, Σωφροσύνης, Πραότητος, Ἀνδρείας, Ἐγκράτειας, Δικαιοσύνης, Ἐπιστήμης. Παρατηροῦμε ὅτι ἡ ἴδια ἡ μυθολογία μας ὑποδηλώνει τίς ἀρετές πού πρέπει νά κατέχει ὁ ἄνθρωπος γιά νά κατακτήσει τήν Εὐδαιμονία.
 5. Ἄρθρο τοῦ ΤΙΜΟΘΕΟΥ στόν «Κόσμο τοῦ Ἐπενδυτῆ»
 6. Ἀπό τήν «ΠΟΛΙΤΕΙΑ» Πλάτωνος τόμος 1 βιβλίο Ἀ' ἐκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ σέλ. 121
 7. Ἀπό τό ἄρθρο Παιδεία: Τί νέους διαπλάθει; Μάιος 2001 Τοῦ Νεοκλῆ Συλικιώτη
 8. Από το βιβλίο «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΜΑΖΑ ΚΑΙ Η ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΚΩΝ ΕΝ Τῷ ΣΥΓΧΡΟΝῳ ΒΙῳ» εκδόσεις ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΑΘΗΝΑ 2002
 9. σέλ. 20 (εἰσαγωγή Παναγιώτης Φωτέας).
 10. Ἀπό τό ἄρθρο «Πλατωνική πολιτεία καί σημερινή πραγματικότητα» τοῦ Μίχ. Α. Τιβέριου στό ΒΗΜΑ Κυριακή 29 Φεβρουαρίου 2004.
 11. Ἀπό τό ἄρθρο Παιδεία: Τί νέους διαπλάθει; Μάιος 2001 Τοῦ Νεοκλῆ Συλικιώτη
-

"Πρόληψη γιά κάθε νόσο, εἶναι ἡ παιδεία"

www.geocities.com/afypnisis

ηλεκ. Ταχυδρομεῖο: doryforos2003@yahoo.gr